

Hoeveel talen zijn er?

Stijn Verleyen

W^e lezen in populariserende teksten vaak indrukwekkende cijfers over het aantal talen dat er op bepaalde continenten of in bepaalde landen gesproken wordt. De definitie van 'taal' wordt daarbij als vanzelfsprekend aangenomen, maar – zoals ook in andere 'questions jambons' (of 'questions jambon' – blader door naar *le remarqueur...*) al aangestipt werd – dat is ze alles-behalve. Dit maakt het tellen van talen tot een bijzonder delicate aangelegenheid.

Om te beginnen suggereert de vraag alweer dat taalsystemen objectieve entiteiten zijn, die bijgevolg netjes van elkaar te onderscheiden en telbaar zijn. Als de dialectgeografie ons één ding geleerd heeft, dan is het wel dat een talig landschap haast altijd chaotisch en niet welomlijnd is. Niet dat men er geen enkele structuur zou kunnen in ontdekken, maar die neemt dan eerder de vorm aan van wat de beroemde taalkundigen Weinreich, Labov en Herzog in een pioniersartikel van 1968 'gestructureerde heterogeniteit' genoemd hebben.

An army and a navy

Een nog fundamenteeler probleem is de vraag hoe men een *dialect* van een *taal* kan onderscheiden. Dialecten kunnen immers evengoed aanspraak maken op het statuut van volwaardige communicatiesystemen (voor de fans van de onvolprezen reeks *In de Gloria*: dit is precies wat 'Herrit Callewoart uut Boavikove' doet voor het West-Vlaams). Kijken we even naar de geschiedenis van het Frans, dan zien we dat de standaardtaal eigenlijk uit een lokaal dialect voortkomt, namelijk dat van het Île-de-France, dat het door de toenemende centralisatie van de macht die begon vanaf de Capetingers (987) uiteindelijk tot algemene variant heeft geschopt.

Taalkundigen gaan er daarom vanuit dat we een taal niet kunnen definiëren op basis van interne, taalkundige factoren (*pace* de vaak gehoorde stelling als zouden dialecten minderwaardige varianten zijn van standaardtalen), maar enkel op basis van contingente sociohistorische elementen. De Amerikaanse taalkundige Max Weinreich (vader van de hierboven genoemde Uriel Weinreich) drukte dit uit met de boutade: 'A language is a dialect with an army and a navy' – met andere woorden, een waarvan de sprekers voldoende socio-economisch of militair prestige hebben om hun taal aan anderen op te leggen. Met het Latijn, geroemd om zijn schoonheid en perfectie, ging het precies zo: het was slechts een van de Italische dialecten die op het grondgebied van Italië gesproken werden, maar door de expansiedrang van zijn sprekers zou het uitgroeien tot de *lingua franca* van een aanzienlijk deel van de wereld.

Onderling verstaanbaar

Dat brengt ons terug bij ons probleem van talen tellen. Wanneer is een bepaalde variant als een dialect van een historische taal te beschouwen, en wanneer als een zelfstandige taal? Daarvoor heeft men wel eens het criterium van onderlinge verstaanbaarheid ingeroepen. Men gaat er daarbij van uit dat, zolang twee eentalige sprekers elkaar verstaan, ze tot hetzelfde taalgebied behoren. Afgezien van de problemen verbonden aan de definitie van 'eentalig' (bestaan er eigenlijk wel eentalige sprekers?), strookt dit niet met de feiten. Er zijn immers twee soorten tegenvoorbeelden. Enerzijds is het mogelijk dat men binnen een en dezelfde 'taal' elkaar niet meer begrijpt. Om dicht bij huis te blijven: de kans is reëel dat een inwoner van de Westhoek en een verre Limburger elkaar niet zullen begrijpen. Op internationaal vlak is het Chinees een

goed voorbeeld: binnen het Chinees zijn er verschillende dialecten waarvan de sprekers elkaar niet begrijpen, en toch worden ze tot dezelfde historische taal gerekend.

Omgekeerd is het zo dat sprekers van varianten die doorgaans als aparte talen geteld worden, elkaar toch vrij goed begrijpen. Dit geldt bijvoorbeeld voor Zweeds en Noors, die geen zinnig mens nochtans als dialecten van dezelfde taal zal rangschikken.

Ten slotte zijn er nog praktische redenen die tellingen van talen (en van hun aantal sprekers) bemoeilijken. Zo zijn er een pak talen met heel weinig sprekers die in afgelegen gebieden wonen, en moeilijk te bereiken zijn. Bovendien zijn nog heel veel talen niet beschreven en derhalve onbekend.

Diversiteit

Ondanks deze problemen zijn er uiteraard wel pogingen ondernomen om tot een realistische schatting te komen. Mede door de hierboven vernoemde problemen is de foutenmarge vrij ruim: ergens tussen 4.500 en 6.500 talen. Daarvan zijn er slechts 160 echt 'grote' talen, i.e. met meer dan 1 miljoen sprekers. Er is dus nog steeds een aanzienlijke diversiteit van talen, maar die staat onder druk in onze globaliserende wereld. Twaalf van de twintig meest gesproken talen komen uit de Indo-Europese familie, en vele kleinere talen kunnen niet optornen tegen de macht van de grote wereldtalen, met het Engels op kop. De Franse taalkundige Claude Hagège, houder van de leerstoel algemene taalkunde aan het prestigieuze Collège de France, schreef enkele jaren geleden een boek met de veelzeggende titel *Halte à la mort des langues*.

Net zoals tal van dieren- en plantensoorten zijn vele talen dus met uitsterven bedreigd. Het proces van taaldood maakt trouwens het voorwerp uit van een specifieke tak van de taalkunde, waarin men bestudeert wat de typische fenomenen zijn die zich in een 'stervende' taal voordoen (verarming van de morfologie, etc.). Deze versnelde teloorgang van talige diversiteit is niet alleen een verarming van ons cultureel erfgoed, maar heeft ook belangrijke implicaties voor de taalkundige typologie. Typologen zoeken naar universele eigenschappen van talen, de zogenaamde *universalia*. Ze doen dit door stalen te nemen van een groot aantal talen en ze te vergelijken op specifieke punten. Dit leidt dan tot projecten zoals de *World Atlas of Linguistic Structures*, waarin de meest exotische taalstructuren worden beschreven. Wanneer nu talen in sneltempo uitsterven, dan kan men er eigenlijk niet meer zeker van zijn of een vermeend universeel kenmerk van taal echt een wezenskenmerk van mensentaal is, dan wel of het een eigenschap is die universeel lijkt omdat andere talen, die het niet hadden, inmiddels verdwenen zijn. Stel dat enkel het Engels als taal zou overblijven, dan zouden taalkundigen op basis daarvan grondig foute voorspellingen kunnen doen over wezenskenmerken van taal, bijvoorbeeld dat elke taal een onderscheid maakt tussen nomina en verba (terzijde: men doet het werk van Noam Chomsky en zijn volgelingen, die hun empirisch materiaal vaak uitsluitend uit het Engels putten, soms smalend af als 'de universele grammatica van het Engels').

Kortom, op de vraag hoeveel talen er zijn, luidt het antwoord dus: moeilijk te zeggen, maar in elk geval steeds minder.

Referenties

Hagège, Claude. 2000. *Halte à la mort des langues*. Paris : Jacob.

Haspelmath, Martin – Dryer, Matthew – Gil, David – Comrie, Bernard. *World Atlas of Linguistic Structures* [<http://wals.info/index>]

Weinreich, Uriel – Labov, William – Herzog, Marvin I. "Empirical Foundations for a Theory of Language Change". In: Lehmann – Malkiel (eds) 1968, *Directions for Historical Linguistics*, 96-191. Austin: University of Texas Press.